

Shakespeare vagy Bacon?

(A Shakespeare-Bacon elmélet megdöntése.)

Azt hiszem, hogy nálunk senki sincs és nem is volt, a ki Shakespearenek Shakespeare voltában kételkedett volna. S ez nagyon természetes, mert hiszen a német tudósok legnagyobb része sem kételkedett benne. A német „gründlichkeit“-ben mi jobban bízunk, mint maguk a németek. De, dicséretére légyen mondva alaposáguknak, csak kevés akad köztük, a ki a Shakespeare-Bacon-féle hóbortos elméletet komolyan vette s még kevesebb, a ki egyenesen „Baconistának“ vallotta magát.

A mi minket illet, mi legfőlebb azon disputáltunk, hogy Shakespeare, Shakespere, vagy Shakspere írta-e hát tulajdonképpen azokat a fényes tragédiákat, melyek immár háromszáz év óta keltenek méltó csodálatot az egész művelt világon. Azon, hogy egy stratfordi mészáros vagy kesztyűs fia, a ki Ben Jonson tanúskodása szerint, csak keveset tudott latinúl és görögül, a ki ifjú korában elég bohéme, mondhatni tivornya-életet élt s családi gondjai közepette kalandokban, majd vidám, korhely ezimborák körében talál vígasztalást; azon, hogy egy ily egyszerű „vándor komédiás“ miképpen írhatott oly örökbecsű remekműveket, melyek a tudományok egész tárházát magokban foglalják s bámulatosan gazdag orvostudományi, jogi, lélektani, történeti és irodalmi ismereteken kívül lépten-nyomon egy óriás lángész erejét esillogtatják: mi keveset törtük a fejünket. Hiszen volt nekünk is egy poétánk, a ki hasonló életet élt s mégis ragyogó műveket teremtett. A ki alig végzett öt gymnasiumi osztályt, színész is volt, katona is volt, s oly családi neveltetésben részesült, melyben a nevelő a húsvágáshoz többet értett, mint a tudományokhoz; a kinek újja verselés közben megdermedt a fütetlen szoba hidegétől s ha vasból lett volna a foga:

a rozsdá ette volna meg. S mégis: nevét négy világrész felé vitte a dicsőség sasmadara! Ha egy kiskőrösi mészáros fia egy nemzetet állíthat talpra, mikor „hí a haza“ s egy Európát képes annyira ragadni, hogy tapssal üdvözlje az eladdig ismeretlen magyar dalt: miért ne tehetné meg ugyanezt egy angol mészáros, vagy keztyűs fia is? A lángész nem elöttünk növekedik, nem a professor urak noteszeiből kisérhettjük figyelemmel fejlődését. Váratlanúl, megmagyarázhatatlanúl, csodálatosképpen egyszerre bukkan ki a „tenger mélységéből“. Így mondta ezt nekünk Petőfi Sándor, így magyaráztuk meg mi magunknak Petőfinek és Shakespearenek lángeszét is.

De — il-y-a fagots et fagots — vannak a kik a született lángészben nem hisznek s nem foghatják föl, hogy hogyan tanulhat valaki észrevétlenül, hogy mikép' tehet szert valódi ismeretekre a nélkül, hogy az iskolában jeles calculust kapjon. Ezeknek aztán természetesen az sem fér a fejébe, hogy Shakespeare hogyan lehetett képes remekműveket írni. — Ő, a „tanulatlan“ és „lump“ komédiás írta volna Hamletet? Lehetetlen. Ő, a ki „latinúl keveset tudott“, írta volna a római tragédiákat? Még lehetetlenebb. Valakinek másnak kellett a „Shakespeare neve alatt forgalomba jött“ műveket írni. De kinek? Ben Jonsonnak? nem. Marlownak? nem. Tán Beaumontnak? annak sem. Fletchernek? Ő nem írhatta. Avagy tán az „Essays“ és „Novum organon“ írójának, a verulámi bárónak, a későbbi kancellárnak? Megvan. Igen. Más nem is írhatta őket, csak oly tanult, művelt és nagyeszű férfiú, mint Bacon. A hypothézis kész, csak argumentumok kellene támogatására és valószínűvé tételére. S úgy a hypothézis, mint az argumentumok Amerikában születtek meg, a hol legtöbb hóbort nyer szabadalmat.

A ki először komponálta meg a század legfantasztikusabb *fül-lentését*, (a gyöngéd kifejezést női voltának köszönheti az illető) az Bacon Delia úrnő volt, Verulámi Baconnak kétszáz év múltán is hűséges rokona. New-Yorkban, 1857-ben Putnam et Co. kiadásában jelent meg „The Philosophy of the Plays of Shakespeare unfolded“ ez. műve, mely méltatlan feltűnést és méltó megbotránkozást keltett. A bájos miss könyve megírása után rövid idő múlva megőrült (e katasztrophát tán műve megírása is siettette) s a tébolydában halt meg. Bacon Delia úrhölgy könyvében csodálkozik azon, hogy hogy' hihetta el a világ, hogy egy „tanulatlan komédiás“ oly

nagyszerű műveket írt, mint a „shakespeareiek“. (Nem kevésbé esodálkozunk mi azon, hogy egy tanult hölgy hogyan írhatott egy oly rossz művet, mint a „The Philosophy of the Plays...“ stb.) A „Shakespeare neve alatt forgalomba jött drámákat“ egy-két rokonától fönmaradt följegyzésre támaszkodva, a verulámi bárónak tulajdonítja, de érvelése annyira felületes, egész könyve oly szomorúan tárja elénk egy lappangó betegség tüneteit, hogy az ép elméket nem ingathatta meg nézetükben. S mégis furesa, hogy utódja akadt. A miss Bacon Delia okozta zaj ugyanis egészen elesöndesült, mikor 1883-ban mrs. Pott Henry újra fölvetette a „Shakespeare-Bacon kérdést“. Pott asszonynak (érdekes, hogy a második baconista is nő és szintén beteges) Bacon szerzősége mellett felhozott fő érvei a következők:

1. Shakespeare „tanulatlan“ színész létére nem írhatott léptenyomon univērsalis ismeretekre mutató remekműveket.

2. Sokkal valószínűbb, hogy Bacon írta a tragédiákat, mert ő mély gondolkodó és nagy tudós volt. Hogy nem a saját neve alatt adatta elő őket, annak oka az, hogy a XVI. században Angliában a színműírással oly előkelő származású (?) és állású ember, mint Bacon, compromittálta volna magát. Oda adta hát egy színésznek — véletlenül Shakespearenek — hogy az a voltaképeni „Bacon tragédiákat“ a maga neve alatt adassa elő.

3. Vannak szavak és kifejezések, melyek a XVI. századbeli íróknál csak Bacon műveiben és a „shakespearei“ tragédiákban fordulnak elő. Ilyen pl. a „good morrow“, a „good evening“, „well“ stb. Pott asszony azt állítja, hogy 6000 XVI. századbeli művet gondosan átolvasott s míg Bacon műveiben s a „shakespearei“ tragédiákban 250-szer találta meg a fönfentemlített kifejezéseket, addig más művekben alig egyszer-kétszer akadt rájuk. Ez is „napnál fényesebben bizonyítja“, hogy a két „különböző nevű“ szerző tulajdonképpen *egy* s Shakespeare nem egyéb, mint — Bacon.

Mrs. Pott könyve óriási hatást keltett s számtalan pro et contra felszólalásra adott agit részint hírlapi cikkek, részint önálló művek keretében. A közönséget utóvégre is érdekelni kezdte a dolog, hiszen, ha csakugyan nem Shakespeare, hanem más írta azokat a remekműveket, akkor az irodalomtörténetnek egy eddig szinte páratlan, majd háromszáz éves hazugsága derülne napfényre. Igaz ugyan,

hogy Pott asszony érveit lerontották. Első két argumentumát könnyű volt megsemmisíteni, de a harmadiknak megezőafolásához 6000 XVI. századi művet kellett volna elolvasni. Engelnek kedvezett a szerencse, hogy Pott asszonynak ezt az érvét is lehetetlenné tegye. Egynehány mű elolvasása után ugyanis több helyt ráakadt a „good morrow“ etc. kifejezésekre s kiderítette, hogy az említett szavak, nem Baconnal jöttek be az angol köznyelvbe. Mrs. Pott harmadik argumentuma s az az állítása, hogy 6000 művet elolvasott, nem egyéb tehát, mint szemfényvesztés, vagy még enyhébben: nagyítás, a női fantáziának szeretetreméltó csapongása.

A Pott könyve nyomán keletkezett „irodalomra“ ezúttal fölösleges kitérnem. A Bacon szerzőségét vitatók két főképviselőjét is csak a hölgyek iránti előzékenység említette meg velem. No meg aztán: legalább belepillantottunk a később eléggé elmérgesedett vita legelső szövevényeibe. Mert mindig érdekes figyelemmel kísérni, hogy a bizarr, szokatlan s az újdonság jellegével föllépő eszmék, legyenek bár a legképtelenebbek, mennyire hatnak a nagy tömegre. S nagyon eszalódnék, a ki azt hinné, hogy Engelnek s másoknak Pott asszony vakmerő állításait teljesen megezőafoló érvei mindenkit meggyőztek annak idején a Shakespeare-Bacon elmélet jogosulatlan-ságáról. Mindég maradnak szkeptikusok, a kik a „hátha mégis...“ „ki tudja...?“ elvénel fogva a napnál világosabb (e szót nem Pott értelmében használom) dolgokban is kételkednek.

Ma már azonban tán ez örökké kételkedőknek agyáról is sikerül eloszlatni a homályt. A Shakespeare-Bacon kérdést tárgyazó könyvtárt pedig immár bátran föl lehet gyújtani. A gyújtófát e kegyetlen tüzeléshez Shakespearenek két hiteles levele szolgáltatja, melyet a szerencsés véletlen megőrzött számunkra. Shakespeare-től levelet olvasni: már magában véve is gyönyörűség. Hát még, ha fontos és döntő dokumentumot képeznek egy heves, bár együgyű irodalomtörténeti czívakodásban! A Baconistákra nézve Shakespeare két levele kegyelemdőfés, a nagy angol költő pedig immár nyugodtan szöheti álmait a stratfordi temetőben; nem kell félnie, hogy „gyöngéd női kezek“ megtépdesik babérijait. S az utókornak nem lészen immár aggodalomra oka a miatt, hogy a világ legnagyobb költői geniejét a fensőbb hatalom megmagyarázhatlan szeszélye egy alacsony lélekbe ültetheti. Shakespeare levelei érdekes világitásba helyezik a XVI.

század irodalmi viszonyait s azon kívül, hogy az egész Bacon-kérdés keletkezésének csírájára is rámutatnak, nem egy vallomást tartalmaznak, mely a költő egyéniségéhez való közelebb férkőzést lehetővé teszi.

A leveleket Shakespeare egyik bizalmas barátjához, W. Chettlehez intézte, a ki maga is író volt. Az egyik levél 1599. április elsejéről van datálva, de hogy a másik is ez időtájban kelt, azt a tartalmi összefüggés világosan jelzi. Egy londoni antiquariumban, mr. Steen helységének egyik lomtárában találták meg költőnk leveleit, melyeket bátran mondhatni a XIX. század egyik legszebb ajándékának. Egy renaissancekori ékítményekkel díszes, erős zárú ládában minden fajta régi, óeska papiros közé valának eltemetve s az „idő vasfoga“ szerencsére nem igen támadhatta meg őket. Dr. Caverdish G. londoni író közölte s írt hozzájuk jegyzeteket. Azzal a megjegyzéssel, hogy az alábbi fordítás lehetőleg hű, ideje, hogy átadjam a szót annak, a ki „isten után legtöbbet teremtett“.

Kedves Chettle!

Hogy még tegnap is távol kellett maradnod asztaltársaságunktól, fájtnak mindegyikünknek s nem kevés ürmöt csepegtetett örömünk poharába, melyet bachantikusan evoé-kiáltással ürtgettünk a Helikonidák tiszteletére. V. Henrik előadása ismét fényesen sikerült, minél fogva kitűnő hangfúlatban voltunk. Essex grófhoz intézett feddő beszédem (a gróf első volt a színházban s az udvari ünnepekre valószínűleg később ment csak el) ezúttal a földszint „műértőinél“ nem talált a tetszés hangos viszhangjára. Azt hiszem, hogy ennek a gróf jelenléte volt az oka, a ki különben a híres philosophussal és jogászszal: Baconnal ült együtt az első sorban s egy szót sem szalasztott el az egész előadásból. Az irlandi diadalútjára való vonatkozó czélzás annyira meglepte, hogy agyagpipája kiesett kezéből s majd fölgýújtotta a szittyót, melyet a rettenetes hideg miatt hintettünk a főnemesek padjai alá. Előadás végeztével Bacon Ferenczcel oda jött hozzám s szívélyesen gratulált. Most láttam először közvetlen közletről a grófot s azt a nagyon is különös benyomást tette rám, melyet, ha olyan emberrel találkozom, a ki valamelyik éppen készülő darabomba beleillik, rendesen érzek. Nem képzeled, mily könnyen dolgozom, ha az alakokat közvetlenül vehetem az életből! Ellenkező esetben fejem többnyire zavaros s nem vagyok képes tökéleteset alkotni. A gróf megpillantásakor villámsebessen czikázott

keresztül agyamon az a gondolat, hogy ime, ő az, a ki a dán királyfi megrajzolásához a legjobb mintát szolgáltatja, bár úgy látszik, hogy nincs benne oly adag melancholia, mint az én Hamletemben, illetve abban a már határozottan körvonalozott vázlatban, melyet Hamletről készítettem s mely most éjjel-nappal üldöz. Bacon szintén igen nyájasan szólt velem. Úgy vettem észre, hogy valami különös, titkos dolgot szeretett volna mondani, de nem volt alkalma. Tudod, gondolatolvasási és jóslási tehetségemben erősen bízom.

Egyik minapi borozgatásunk alkalmával érdekes kijelentéssel lepett meg bennünket Burbage. Azt mondja, hogy nem érzi jól magát a mi dísztelen, üres színpadjainkon. Nagyon szeretné egyszer a színhely környezetét, melyben föllép, a maga teljes valóságában látni. Heming az ő szokott irónikus hangján azt jegyezte meg, hogy „bíz az sokba kerülne édes Burbage barátunk!” Tegyük fel, hogy a színhely erdő. A te kedvedért most erdőt fessenek oda e czélből? Vagy élőfákat és bokrokat ültessenek a színpadra? Vagy mondjuk, hogy a színhelynek telet kellene ábrázolni; honnan veszed hozzá nyáron a havat? Vagy az őszhöz a sárga lombokat?“ Green Tamás nagyokat pöfékelve s orrán eregetve kifelé a füstöt, annak az óhajának adott kifejezést, hogy ő meg az Arisztophanész-darabok ókori előadásait szerette volna látni. A mi a magam véleményét illeti: Burbage nézetét nem tartom helytelennek. Erős fantáziára van szüksége a színésznek, hogy minden pillanatban más és más környezetbe képzelhesse bele magát. „William mester“ sok böles útmutatást ad ugyan drámaiban, de azt hiszem, hogy sokkal nagyobb hatást tehetnének a közönségre, ha mindazt valósággal látná, a mit ma csak odaképzél. Beszélgetésünk hova-tovább hangosabb és vídámabb lett. Eyoé! Oly szép az élet! Én legalább elég boldognak érzem magamat.

Ha írok, akkor mélabús, szomorú vagyok; mintha ólom nehezednék agyamra és szívemre. S különös! A legvídámabb bohózatok komponálása közben sem hagy el ez a hangulat. Mintha valaki más beszélne s fantazálna bennem, nem én. Csodás egy állapot! Siess, légy egészséges, hogy megint együtt kaczaghassunk, ihassunk és dalolhassunk. Hamletemből vett idézettel zárom leveletem: míg e „gép“ az enyém, addig a tied

Shakespeare Vilmos.¹

¹ Ez tehát az egyedül helyes írásmód és nem Shakespere, sem Shakspere.

Kedves Williám!

Jóslási tehetséged Baconra vonatkozólag nem hagyott eserben! esakugyan van valami „titkos“ terve, de ez nem ellened irányúl. Sőt! Ma volt itt nálam mr. Wronghead (joggal viseli e nevet) s kért, hogy nem tudnék-e ura és Shakespeare Vilmos poéta barátom között egy négyszem közti beszélgetésre módot nyújtani. Kitérő válaszomra eltávozott. De délután másodszer is eljött a nagy úr követe. Zavaros beszédéből annyit sikerült kivennem, hogy a Bacon-család mély gyászba borúlt s ura most valamelyik jelesebb költőtől szeretne egy szép sírfölriratot. Mr. Wrongheadnak azt ajánlottam, hogy minden további lőtás-futás helyett fordúljon egyenesen hozzád s veled értekezzen a dologról. Csak hasznodra válhatik ily előkelő familia ismeretsége édes Vilmosom! Hát szerencse föl!

Szerető barátod

ChettleW.

London, 1599. április 1-én.

Kedves Barátom!

Órült, bohózatba való jelenet volt az, mely Baconnál lejátszódtott. Abban a hiszemben mentem föl hozzá, hogy tán valamelyik gyermeke vagy családtagja halt meg. S hová vezetett sire Bacon? Risum teneatis amici! Felesége kedvencz majmának ravatalához! Épen hamleti hangúlatban voltam s durva, visszautasító választ adtam neki. Ő most természetesen dühös és dühe valami raffinált bosszút fog eredményezni. A kik természetét ismerik, azt hiszik, nem kellett volna magam ellen ingerelnem azt, a kinek gyűlölete oly veszedelmes, mint az övé. Mr. Wrongheadnak, a ki tegnap a lehető legalázatosabban és legudvariasabban adta értésemre ura meghívását, mai találkozásunkkor majd vér toltult arcába, majd meg hófehér lett. Én vállat vonva nevettem rajta; ő azonban mérgesen vicsorította rám a fogát: „Még ha századok múltán kel is ki bosszúnk magva, megkeserülöd ezt gögös komédiás!“ Nos, e fenyegetés nem háborít éjjeli nyugalmamban. A mi a jövő századokat illeti, azok bizonyára keveset fognak törődni a stratfordi Shakespeare Vilmossal. S ha az idő hullámai nevetem elnyelik s műveim más valakinek neve alatt ünnepelnék föltámadásukat... Órült gondolat, úgy-e barátom! Mintha a kaján sors lehetségessé tenné Bacon bosszújának, hogy nevét valamikor az én műveimmal hozza kapcsolatba! Bár ily gabság már többször megesezt a földön. De én csak kaczaghatok

az egészen.¹ Nevessünk együtt, gyere, segíts! Okvetlenül jöjj az ígért terminusra. A czimborák várva várnak. Bacon kollegára emeljük az első poharat; az utolsót az isteni humorra!

Shakespeare Vilmos.

Ime, Shakespeare maga szolgáltatja a legkétségbevonhatlanabb bizonyítékot arra nézve, hogy az ő és Bacon egyénisége közt mily áthidalhatatlan úr tátong. És érdekes! A mit Petőfinél csodáltunk, az a fenséges isteni adomány, melynél fogva föllebbentheti a jövő fátyolát s látó szemekkel nézhet bele az események fejleményeibe: Shakespeare-t is jellemzi. Látnoki tehetsége, melyre büszkén hivatkozik levelében, mintha előre látta, előre érezte volna, hogy lesz idő, mikor megkísérlik elhomályosítani dicsősége nimbuszát. De hála az égnek, Bacon és Wronghead úr aljas bosszúja „magvának még századok múltán“ sem sikerült kikelnie; vagy ha sikerült is: elfajzott gyümölcsöt termett esupán. A kanczellár úr, a ki nem érdemi meg, hogy mint „de mortuis, nil nisi bene“ beszéljünk róla, Shakespeare-vel szemben tanusított ízléstelen eljárásával egygyel növelte azokat a foltokat, melyek sötét árnyként húzódnak végig jellemén s csak megerősített bennünket abban a nézetünkben, a mely szerint a lelki és szívbeli műveltség néha mint zenith és nadir állanak szemben egymással — egy egyéniségben.

A soha ki nem haló Hamlet-magyarázóknak Shakespeare e levelei tán újabb kulesot adnak a még mindig „rejtélyes“ dán királyfi jellemének megértéséhez, a mennyiben most már a „mintát“ Essex grófot vehetik tüzetesebb boncsolás alá. De ha az aesthetikusok nem is okosodnának ki Shakespeare adataiból, annál többet tanulhatnak e levelekből a poéták, a kiknek a költők királya itt nyilvánosan értésére adja, hogy az igazi költő nem szokott minden majmot ódával megtisztelni.

Berlin, 1898. decz.

KEMÉNYFI JÁNOS.

¹ Ez a feltűnő vonatkozás a kérdés *mai* állására, *gyanússá* teszi az antiquariumból ápropo. kikerült levelek *hitelességét*. Jó lesz figyelemmel kísérni e levelek sorsát továbbra is.